

יהודי כמו שצריך להיות (בעקבות 'גדולים' שסרחו)

לפני שבוע הבאתי לפניכם מעין "דרישת שלום" מספר מכבים ד'. ניסיתי לשכנע אתכם שמצד אחד מדבר הספר על גבורת המכבים, אך הוא גם רומז על גבורת האנשים במלחמתם נגד היצרים ועל רצונם להימנע מלחטוא.

ואכן לפנינו אחת השאלות הקשות ביותר, בתיאוריה ולמעשה, בתורת המוסר ובפסיכולוגיה. מדוע "מסוגלים" בני אדם לעשות מעשים "מסוכנים" שיביאו אותם אל עבר פי פחת, יהרסו את חייהם, יפגעו בקשריהם המשפחתיים, ויחריבו את עתידם אשר בנו, לעיתים, במאמצים רבים וקשים. והעיתונות שופעת בדוגמאות רבות לכך. כיצד זה ייתכן? נדמה לי שאין לדבר על תופעה וסיבה אחת אלא על שילוב של תופעות שונות. האחת היא תופעה פשוטה של הסתרה בעקבות ניצחון – לפעמים זמני – של היצר הרע, עליו נאמר בקורטוב של סובלנות (קהלת ז, כ): "כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאָרֶץ - אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא". כמובן שחטא זה יכול להיחפך לחיים של צביעות. ואם נקשיב, נצליח לשמוע בת-קול הקוראת לנו: "אתה מחזיק שרץ בידך, זרוק או אם אין ברירה אחוז, אבל אל תכשיר את השרץ".

עד כאן תופעה אחת, אלא שמעבר לה ישנה אחרת מסוכנת הרבה יותר. לתופעה זו, שמהותה נשכחה, אך היא חוזרת אלינו בגוונים שונים, יש היסטוריה ארוכה. הסכנה נהפכת חמורה במיוחד כאשר החוטא הינו דמות דתית המחנך לאור אידיאלים וערכים, ובו בזמן, כנגדם הוא חוטא. תופעה זו היא אשר הזינה את אנשי שבתי צבי ועוד יותר את הפרנקיסטים, חסידי יעקב פרנק. העיקרון המניע זאת הוא שכאשר אדם מגיע לרמה מסוימת של מעמדו החברתי והדתי והערצה מצד הציבור, הרי הוא מתחיל לחוש שהוא מעבר לחובות החלים על הכלל. מתקיימת כאן תופעה של "מתיר איסורים", האסור נהפך עבורו למותר, ולפעמים אף האסור מתחפש במסווה של מצווה (כמו אצל פרנק). האידיאולוגיה מכשירה את החטאים בזכות העובדה שחסידי אותן הדמויות מזינים מצב זה. זאת הסיבה שתהליך זה מאיים במיוחד על דמויות כריזמטיות או כאלו בעלות כוחות על-טבעיים כביכול הזוכים לתמיכה בלתי מסוייגת ובלתי ביקורתית מצד מאמיניהם.

לפני כמה שנים קראתי ב'אם הבנים שמחה' - ספרו של הקדוש הרב יששכר שלמה טייכטל, קטע ששמרתי אותו בסוד אתי. היו לי בקטע זה, כמה ספקות ואי-הבנות, ונמנעתי מלשתף בזה אחרים. נדמה לי שכעת התקרבותי להבנה מסוימת ולכן מותר לי לפרסם אותו. הרב טייכטל הביא את הקטע מכתביו של ר' נפתלי מרופשיץ (1760-1827) על רקע של קריאת מגילת רות. אביא קודם כחצי נוסח הקטע בשפת יידיש האורייגנלית, ואחר כך את תרגומו לעברית: "צריך ליהודי כשר להיות 'גיט און פרים און קליג' [טוב וחרד וחכם], והאחד ללא השני לא מספיק. אם הוא 'טוב' לבד, הופך האדם לנואף, רחמנא ליצלן. אם 'חרד' לבד, הופך שוטה. אם 'חכם' לבד הופך הוא אפיקורס". רק אם אדם הוא טוב וחרד וחכם הוא יהודי כמו שצריך

להיות". (הרב טייכטל מוסיף שהדברים מצויים בתוספות עבודה זרה כ, ע"ב. ואכן הדברים כמעט זהים. אך אנו נשארו – לדעתי - בחידה). והוא מסיים ב: דפח"ח - ראשי תיבות של "דְּכָרֵי פִי חֲכָם חָן" (קהלת י, יב).

הרב טייכטל בעצמו הסביר לנו את ההערה נגד החרד. בכדי להבינה נפתח את ספר רות שבעקבותיו נאמרו דברים אלו. בפרק ג' אומרת רות לבועז: "אֲנִכִּי רֹת אֲמַתְךָ וּפְרִשְׁתָּ כְּנָפֶךָ עַל אֲמַתְךָ כִּי גֵאֵל אֶתָּה". בועז עונה לה שיש גואל קרוב יותר. גואל זה, שהוא אחת הדמויות שהן - לכאורה - משניות בספר רות, מכונה פלוני-אלמוני. הוא היה אמור לייבם את רות וממילא, ליצור את השרשרת ממנה יולד הגואל. בועז פונה אליו שיגאל, אבל אותו פלוני אלמוני מסרב: "וַיֹּאמֶר הַגֵּאֵל לֹא אוֹכֵל לְגֵאֵל לִי פֶן אֲשַׁחֲיֶת אֶת נַחֲלָתִי". הרב טייכטל, מעיר שרש"י מפרש נחלתי=זרעי. והרב מוסיף: הרי, דהך גואל היה איין פרוממער [חרד אחד], שהיה ירא לישא את רות ולהצמיח את אורו של משיח. הייתה לו טענה נכונה, דאגה לבניו (אולי פחד שיתקלקל השידוך שלהם), אבל יען שם כאשר מדברים על גילוי אורו של משיח "אסור להיות שוטה ולבוא בחרדות". ואז בועז גאל.

בחוצפתי כי רבה, ארשה לעצמי לפרש את הקטעים שלא פורשו על ידי הרב. כמובן שאינני יכול לפרש אותם אלא מתוך הפרספקטיבה שלי היום. 'חכם' לבד הופך אפיקורס. זאת לדעתי מפני שחכמה לבדה לא יכולה לעזור להתגונן באותם ימים מה'חכמים בעיניהם' ששלטו על המדע. והדבר נכון אולי במידת מה אף כיום. 'טוב' לבד הופך נואף, וזאת בגלל אותם ה"מורים" אשר שכנעו את עצמם שהם מעבר לכל חוק ולהם הכל מותר. ה'טובים' האלה, שלכאורה עוזרים לעם, הופכים להיות נחשים בלבוש בגדי רב או רבי חסידי ומשחיתים את מאמיניהם ואף את החברה כולה.